

رمضان؛ ماه جانان در اولین پایتخت تشیع

رمضان پرفضیلت‌ترین و به نوعی بهترین ماه خدا برای اوج بندگی، عبادت و عبودیت انسان‌ها بوده و هست، به سخن دیگر اینکه این ماه مبارک، ماه‌ترین ماه خدا است که در آن «قرآن» به عنوان منشور آسمانی برای راهنمایی و سعادت انسان‌ها نازل شد، خود پایان حرف است.

رمضان پرفضیلت‌ترین و به نوعی بهترین ماه خدا برای اوج بندگی، عبادت و عبودیت انسان‌ها بوده و هست، به سخن دیگر اینکه این ماه مبارک، ماه‌ترین ماه خدا است که در آن «قرآن» به عنوان منشور آسمانی برای راهنمایی و سعادت انسان‌ها نازل شد، خود پایان حرف است.

به گزارش خبرگزاری فارس از تبریز، فضیلت و عظمت ماه رمضان آنقدر در بین مسلمانان و به خصوص ایرانیان بزرگ است که آغاز و گذران آن در همه شهرهای ایران با مراسم مختلفی برگزار می‌شود.

مردم قهرمان آذربایجان و شهر «اولین‌ها» هم که در گذشته و امروز در سطح کشورمان ایران عزیز و منطقه به دینداری و خداپرستی همچنین عشق به ولایت و تشیع به عنوان ام‌القرای جهان تشیع مشهور هستند و نمود بارز آن، لقب «تبریز، نخستین پایتخت تشیع جهان اسلام» است، از همان روزهای ابتدای ماه شعبان آماده استقبال از این بهار معنوی می‌شوند.

استقبال از بهترین ماه خدا

با این وجود قبل از آشنایی با آداب و رسوم مردم استان آذربایجان شرقی در ماه مبارک رمضان، ضروری است به برخی از آداب و رسوم شهرهای ایران بپردازیم که این آداب و سنن به طور مداوم در طول سالیان متمادی و قرن‌ها توسط مردم به شیوه‌های مختلف به اجرا درآمده است.

از جمله مهم‌ترین این آداب و رسوم، می‌توان به؛ «قابا خلاما»، کیسه‌دوزی (برکت کیسه‌سی)، کیسه لعن ابن‌ملجم، پیراهن فاطمه و مناجات‌خوانی در سحر آذربایجانی‌ها، جشن گرگیان شهرهای جنوبی استان خوزستان، دوخت کیسه برکت، فرستادن افطاری توسط داماد به خانه عروس و کلوخ‌اندازان همدانی‌ها، عید تلخک، آئین آبی بنوش، مراسم گلی‌گشو و دم دم سحری مردم بوشهر، نواختن طبل و خواندن اشعار ویژه در وقت سحر اهالی و ختم قرآن خاش، چاووشی‌خوانی در منطقه خوارتوران شاهرود، مراسم شوخوانی وقت سحر مردم استان سمنان، پخت نان‌های سنتی ویژه‌ای به نام برساق بین مردم شهرستان دیواندره و چیشتی مجبور منطقه سارال استان کردستان، طرح اطعام سالمندان با عنوان هلال رأفت، آران و بیدگل، آشتی‌کنان ترکمن‌ها، الله رمضونی و کلیدزنی کرمانی‌ها در شب‌های قدر، نذر برای آزادی زندانیان در مازندران و ... اشاره کرد.

بنابراین آنچه در این زمینه اهمیت دارد این است که برگزاری این همه آداب و سنن ماه رمضان در شهرهای مختلف ایران زمین به نوعی فضیلت، عظمت و اهمیت آن را می‌رساند.

ناگفته نماند، در حقیقت بزرگترین فلسفه روزه اثر روحانی و معنوی آن بوده که در این زمینه هم در قرآن و در احادیث مختلف دیگر از ائمه اطهار(ع) بر اهمیت آن پرداخته شده است، چنانکه رسول خدا (ص می‌فرماید: «صَوْمُوا تَصِحُّوا» «روزه بگیرید تا سلامت باشید».

با این وصف با بررسی انواع آداب و رسوم شهرهای مختلف کشورمان در ماه رمضان به راحتی به این حقیقت می‌رسیم که برخی از آداب و سنت‌های آذری‌زبان‌ها از جمله استان‌های آذربایجان شرقی، غربی، اردبیل و زنجان به ویژه شهر تبریز متمایز از دیگر مناطق و استان‌های کشورمان و منحصر به این خطه از مناطق باشد که به نظر می‌آید برخی از آنها کم کم رو به فراموشی سپرده می‌شود.

قاباخلاما

قرن‌هاست که این مراسم معنوی از سوی مردم آذربایجان برگزار شده و می‌شود، در این سنت مردم آذربایجان و به ویژه اهالی روستاها و شهرهای استان آذربایجان شرقی، از نیمه ماه شعبان خود را برای استقبال از ماه رمضان آماده می‌کنند.

در این آئین مردم و به ویژه نوجوانان و جوانان دو یا سه روز قبل از رویت هلال، به پیشواز ماه رمضان می‌روند و روزه می‌گیرند.

از دیگر ویژگی‌های مهم این سنت آذری‌ها، نظافت و غبارروبی مساجد و خانه‌ها برای فرارسیدن بهار قرآن بوده که به این طریق رسیدن این ایام را گرامی می‌دارند.

این سنت (قاباخلاما) که از نام سنتی و محلی آن مشخص است، حتماً باید پیش از ماه مبارک رمضان برگزار شود.

نکته دیگر در این مورد اینکه، در منطقه آذربایجان مخصوصاً زنان روستایی در ماه رمضان همچون عید نوروز اقدام به غبارگیری از مساجد و منازل می‌کنند و بر این باور هستند که اگر خانه برای آغاز ماه رمضان پاک و تمیز نباشد، خیر و برکت ماه مهمانی خدا از آن گریزان می‌شود.

کیسه‌دوزی (برکت کیسه‌سی)

کیسه‌دوزی و یا به عبارت دیگر «برکت کیسه‌سی» یکی دیگر از رسوم کهن این سرزمین که هنوز در این استان به تاریخ نپیوسته است.

در این رسوم زنان و دختران جوان در برخی از مناطق استان آذربایجان شرقی در آخرین جمعه ماه رمضان و یا آخرین پنجشنبه ماه مبارک رمضان ضمن گردهم آمدن، یک کیسه‌ای را برای هر خانواده می‌دوزند و بر همین اساس هم با ریختن مقداری پول در این کیسه‌ها و دعا برای آنها، اعتقاد دارند هرگز دچار فقر و بی‌پولی نخواهند شد.

لعن ابن ملجم

زنان و دختران آذربایجانی همزمان با بیست و هفتم رمضان مراسم سنتی به نام «لعن ابن ملجم یا کیسه مراد» برگزار می‌کنند که به گفته کارشناسان این سنت بیش از دو قرن قدمت دارد.

در این مراسم زنان کیسه‌ای می‌دوزند که به کیسه لعن ابن ملجم یا کیسه مراد معروف است و روز 27 ماه رمضان شب قصاص ابن ملجم به اجرا درمی‌آید.

در شب بیست و هفتم ماه رمضان با هر سوزنی که به این کیسه می‌زنند، یک بار به ابن ملجم لعنت می‌فرستند.

به اعتقاد کارشناسان میراث فرهنگی، در این مراسم برخی زنان نیز مبلغی پول به نیت تشرّف به سفرهای مذهبی در این کیسه گذاشته و در طول سال از همین مبلغ، برای سفر به اماکن مذهبی و زیارت امامان و معصومین (ع) هزینه می‌کنند.

این مراسم در برخی استان‌ها از جمله سمنان و آذربایجان غربی نیز برگزار می‌شود، البته گویا این سنت کم‌کم رو به فراموشی سپرده می‌شود.

پیراهن فاطمه

یکی دیگر از سنت‌های این استان دوختن پیراهنی به نام «پیراهن فاطمه» است، به نظر می‌آید، قدمت برخی از آئین‌های ویژه ماه مبارک رمضان در آذربایجان به تاریخ اسلام برمی‌گردد، به طوریکه با وجود گذشت سالیان متمادی بسیاری از این سنت‌ها همچنان پابرجاست.

این سنت ویژه زنانی است که بچه‌دار نمی‌شوند، در این مراسم معنوی که در برخی از روستاهای استان آذربایجان شرقی مرسوم است، زنان با رفتن به مسجد دو رکعت نماز حاجت به جا می‌آورند و بعد از آن به منزل هفت زن که اسم آنها فاطمه است رفته و از هرکدام یک تکه پارچه می‌گیرند.

آنها از پارچه‌های یاد شده پیراهنی بچه‌گانه به نام «پیراهن فاطمه» می‌دوزند و نزد خود نگاه می‌دارند و اعتقاد دارند تا ماه رمضان سال آینده حتماً بچه‌دار خواهند شد.

مناجات‌خوانی در سحر (اوباش‌دان و اولکرلر)

از دیگر سنت‌های قدیم و متداول‌ترین رسوم مردم آذربایجان در ماه رمضان «مناجات‌خوانی در سحر» (اوباش‌دان و اولکرلر)

است.

این مراسم هنوز هم در بین روستائیان و عشایر مثل سالیان قبل یک ساعت قبل از اذان صبح به اجرا درمی‌آید، که در این روش مردم با زدن ضربه به دیوار همسایه یا درب منازل آنها را از خواب بیدار کرده و به سحری دعوت می‌کنند.

در برخی روستاها هم موذن روستایی با حضور بر پشت بام‌های منازل یا مساجد روستایی با دعایی که در محل به آن مناجات می‌گویند، مردم را برای خوردن سحری همچنین اتمام وقت اوقات شرعی آن دعوت می‌کنند.

رویت هلال ماه و نگاه کردن به آیین

یکی از مراسم جالب توجه مردم این دیار «رویت هلال ماه و نگاه کردن به آیین» است.

در این رسوم نگاه کردن به آیین و فرستادن صلوات بر محمد و آل محمد (ص)، بعد از رویت هلال ماه هنوز هم به عنوان یک رسم در بین پیرمردان مناطق روستایی استان مرسوم است.

به اعتقاد کارشناسان میراث فرهنگی پیشینه رویت هلال ماه در روستاهای آذربایجان شرقی حکایت‌های جالبی دارد.

پیش از اینکه رادیو و تلویزیون وارد جامعه ایران شود، روستائیان برای رویت هلال ماه به پشت‌بام‌ها می‌رفتند و ساعت‌ها منتظر می‌شدند.

همزمان چند سوار به روستاها و شهرهای اطراف می‌فرستادند تا خبر رویت هلال ماه را بیاورد.

همچنین در این مراسم، بزرگترها بعد از رویت هلال ماه رمضان به چهره یک کودک معصوم یا یک فرد مومن و نمازخوان نگاه می‌کردند و اعتقاد داشتند که نگریستن به صورت آدم‌های بی‌نماز و روزه‌خوار خوش‌یمنی در پی نخواهد داشت.

در این رسم، پیرمردان همواره آیین کوچکی در درون جیب خود داشتند و بعد از اینکه خود به رویت آیین می‌پرداختند، با فرستادن صلوات چند بار آیین را به دور خود و اهل خانواده می‌چرخاندند.

تکریم بزرگان خانواده‌ها و افطاری دادن

یکی از سنت‌های رایج مردم این دیار که در ایام ماه مبارک رمضان بی‌شتر مورد توجه قرار می‌گیرد، «تکریم بزرگترها و احترام به آنان» است.

معمولاً اوایل هفته اول ماه رمضان، اعضای کوچک خانواده با رفتن به منزل بزرگترها در ضیافت افطاری آنها شرکت می‌کنند.

بر همین اساس نیز افطاری دادن یکی دیگر از رسوم ویژه این ماه در آذربایجان شرقی است، در این مراسم با آغاز ماه رمضان خانواده‌ها همدیگر را برای مهمانی افطار دعوت می‌کنند.

تسلیت به بازماندگان اموات

یکی دیگر از آداب و سنت‌های ویژه منطقه آذربایجان شرقی، تسلیت به بازماندگان اموات است.

در این رسم افراد فامیل، دوستان و آشنایان به منزل خانواده‌های داغداری که بستگان خود را به تازگی از دست داده‌اند، رفته و به آنها تسلیت می‌گویند.

سفره افطاری در محلات فقیرنشین

از جمله دیگر مراسم مهم مردم استان آذربایجان شرقی در ماه رمضان، پخش غذا به صورت غیرمستقیم و پخش بین خانواده‌های نیازمند و محروم است.

در مورد غذاهای مرسوم در ماه مبارک رمضان نیز، زنان منطقه معمولاً نوعی فطیر به نام «نزیه» درست می‌کنند، «نزیه» یک نوع نان محلی مغزدار است که روی آن با چنگال و ته استکان بزرگ شده است، این فطیر از شیرینی‌های مخصوص ماه رمضان آذری‌هاست که در نوع خود طعامی بسیار لذیذ محسوب می‌شود.

از سوی دیگر، پخت غذاهای مخصوص از دیگر رسوم ماه رمضان است، بانوان آذربایجانی برای دسر و پیش غذا افطاری بیشتر از غذاهایی نظیر آش‌رشته، طاس کباب، حلوا و شله‌زرد، فرنی، شیر برنج، انواع دلمه، کتلت، کوکو، سالاد، رشته ختایی، اهری، حلوا، پنیر، سبزی، خرماهای تزئین شده با گردو و پودر گردو، انواع مربا و حلیم استفاده می‌کنند.

ناگفته نماند که در گذشته آبگوشت از غذاهای مرسوم افطاری بوده است اما امروز با افزایش تنوع غذایی می‌توان گفت، سفره آذربایجانی‌ها پذیرای خوراک‌های جدیدتر و غذاهای مناطق دیگر نیز شده است اما جالب توجه است که سوپ یا آش همواره یک پای ثابت غذاهای آذربایجان شرقی است.

بازار تبریز

بازار تبریز هم در ماه مبارک رمضان از رونق خاصی برخوردار است به طوریکه بازاریان این شهر نیز در کنار مردم دیندار خویش در موقع افطاری با پخش نذورات خود جوی سرشار از ایمان و خلوص نیت را در جای جای این شهر اسلامی طنین‌انداز می‌کنند که در بین شهرهای ایران شهرتی خاص برخوردار است.

پایتخت تشیع در تب و تاب میهمانی خدا

شرکت در کلاس‌های ترجمه، تفسیر و حفظ قرآن کریم، حضور پررنگ در نمازهای جماعت، شب‌زنده‌داری در لیالی قدر و شرکت در محافل انس با قرآن کریم، دید و بازدید و صله رحم، تلاوت و ختم قرآن، اطعام نمازگزاران روزه‌دار، زیارت اهل قبور و دید و بازدید عید فطر از دیگر سنت‌های پسندیده‌ای است که مردم ساوه به آن پایبندند.

همچنین آذربایجانی‌ها همچون سایر هموطنان سایر استان‌ها در روز عید فطر ضمن شرکت گسترده در نماز عید فطر، به دید و بازدید، زیارت اهل قبور و طلب بخشش و دعای خیر از عالمان، پیران و بزرگان فامیل می‌روند.

طرح ضیافت الهی و نشاط معنوی

یکی از مراسم جدیدی که مردم استان آذربایجان شرقی در آن شرکت می‌کنند، حضور در دو طرح به نام‌های «ضیافت الهی» و «نشاط معنوی» است. هر ساله با فرارسیدن ماه مبارک رمضان، برنامه‌ها و طرح‌های مختلف معنوی در سطح کشورمان و به ویژه در استان‌ها برگزار می‌شود.

از جمله این طرح‌های ملی، اجرای دو طرح «ضیافت الهی» و «نشاط معنوی» در امامزادگان و بقاع متبرکه سطح کشور است. بر همین اساس نیز این دو طرح معنوی چند سال است در امامزادگان و بقاع متبرکه استان آذربایجان شرقی و به ویژه در شهر تبریز نخستین پایتخت تشیع جهان اسلام برگزار می‌شود.

از این رو براساس آخرین اخبار منتشر شده در این زمینه، امسال نیز مثل سال‌های قبل، اجرای این دو طرح در بیش از 30 امامزاده و بقاع متبرکه استان برگزار خواهد شد.

پله پله تا خدا ...

به هر حال آنچه در این خصوص مهم است این است که رمضان در لغت از «رمض» به معنی داغی سنگ در اثر شدت حرارت تابش خورشید و به معنی شدت گرماست، چون در این ماه گناهان انسان از سوی خداوند متعال بخشیده می‌شود، به این ماه مبارک، «رمضان» گفته‌اند. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: نام این ماه رمضان گذاشته شده زیرا گناهان را می‌سوزاند و یکی از نام‌های خداوند نیز رمضان است.

به سخن دیگر، پس فلسفه اصلی روزه و روزه‌داری در ماه مبارک رمضان همان تقویت تقوای الهی و ایجاد رابطه بین بنده و خالق است.

نگارنده: موسی کاظم زاده